

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินชีวิตของเด็กวัยรุ่นกับการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน” ทำการศึกษา โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆมาเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิต
2. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น
3. แนวคิดและทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิต

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ผู้รับสาร” ในยุคเริ่มแรกมักใช้ตัวแปรที่ไม่สลับซับซ้อน เช่น ตัวแปรทางด้านประชากรศาสตร์ (เพศ, อายุ, การศึกษา, อาชีพ, รายได้ และ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ) ซึ่งตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่หยุดนิ่งตายตัว จึงสามารถอธิบายได้เพียงความแตกต่างกันของพฤติกรรมที่เกิดจากปัจจัยภายนอก แต่ไม่ได้มองถึงปัจจัยภายใน (แรงจูงใจ, ความต้องการ, ความสนใจ และทัศนคติ ฯลฯ) ซึ่งเป็นตัวแปรทางจิตวิทยา ที่มีผลต่อพฤติกรรมเหล่านั้น

ดังนั้น ตัวแปรทางด้านจิตวิทยา จึงเป็นตัวแปรที่มีบทบาททำให้นักวิจัย นักการตลาด และ นักการ โฆษณา สามารถเข้าใจผู้รับสารในมุมมองที่ลึกซึ้งมากขึ้น

รูปแบบการดำเนินชีวิต เป็นตัวแปรหนึ่งในตัวแปรทางด้านจิตวิทยา ที่มีบทบาทในด้านการสื่อสารทางการตลาด นักโฆษณาจะต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ดังนั้น การเข้าใจถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของกลุ่มเป้าหมายจะช่วยให้การวิเคราะห์และสร้างเครื่องมือทางการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง และแม่นยำ

กาญจนา แก้วเทพ (2540) กล่าวว่า “วิถีชีวิต” (Lifestyle) เป็นตัวแปรที่ได้จัดแบ่งประเภทของบุคคลโดยใช้เกณฑ์เรื่อง รสนิยม (Taste) และความชื่นชอบในการเลือกใช้ชีวิตของบุคคล แนวคิดเรื่อง “วิถีชีวิต” เริ่มต้นด้วยการพิจารณากิจกรรมในชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งอาจจะแบ่งได้เป็น 2 กิจกรรมหลักๆ คือ กิจกรรมการทำงาน และกิจกรรมการพักผ่อน

นอกจากนี้ Assael (1995) ได้นิยาม “รูปแบบการดำเนินชีวิต” ว่าเป็นลักษณะของความเป็นอยู่ที่แสดงถึง การใช้เวลา(Activities) ของแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร มีการให้ความสนใจ (Interest) กับสภาพแวดล้อมรอบตัว และ ความคิดเห็น(Opinion)ที่มีต่อตนเองและสิ่งรอบข้าง ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ คือ ลักษณะทางจิตวิทยานั่นเอง

Reynold and Darden (Jame F. Eagle, 1993) ได้ให้คำจำกัดความของ กิจกรรม ความสนใจ และ ความคิดเห็น ไว้ว่า

กิจกรรม หมายถึง การแสดงออกอย่างเด่นชัด เช่น การซื้อเสื้อผ้า หรือการพูดคุยกับเพื่อนบ้านเกี่ยวกับบริการใหม่ๆ ซึ่งแม้ว่าการแสดงออกเหล่านี้สามารถสังเกตเห็นได้ แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะวัดถึงเหตุผลของการกระทำได้โดยตรง

ความสนใจ เป็นความสนใจในบางวัตถุประสงค์ บางสถานการณ์ หรือบางเรื่อง ซึ่งหมายถึงระดับของความตื่นตัวที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเอาใจใส่เป็นพิเศษ หรือความเอาใจใส่แบบต่อเนื่อง

ความคิดเห็น เป็น “คำตอบ” ของแต่ละบุคคลในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้น ซึ่งเปรียบเสมือนเป็น “คำถาม” ในลักษณะของการตีความ ความคาดหวัง และการประเมินผล เช่น ความคาดหวังเหตุการณ์ในอนาคต และการประเมินผลดีและผลเสียของการเลือกที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

Plummer (1974) ได้จำแนกตัวแปรย่อยในการพิจารณา กิจกรรม (Activities) ความสนใจ (Interests) และความคิดเห็น (Opinions) ไว้ดังนี้

The AIO Framework

กิจกรรม (Activities)	ความสนใจ (Interests)	ความคิดเห็น (Opinions)
การทำงาน	ครอบครัว	เกี่ยวกับตัวเอง
งานอดิเรก	บ้าน	ประเด็นทางสังคม
กิจกรรมทางสังคม	งาน	การเมือง
การพักร้อน	ชุมชน	ธุรกิจ
บันเทิง	สันตนาการ	เศรษฐกิจ
สมาชิกสโมสร	แพทย์	การศึกษา
กิจกรรมในชุมชน	อาหาร	สินค้าและบริการ
เลือกซื้อสินค้า	สื่อต่างๆ	อนาคต
กีฬา	การประสบความสำเร็จ	วัฒนธรรม

Mitchell (1983) กล่าวว่า คัมเปรด้านค่านิยม (Value) และ รูปแบบการดำเนินชีวิต (Lifestyle) นั้นเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อพัฒนาการส่วนบุคคล และพฤติกรรมกรบริโภค ถ้าสามารถที่จะเข้าใจถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตได้ ก็จะอธิบายได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นอย่างไร และทำไมคนถึงแสดงออก และบริโภคแบบนั้น การศึกษานี้มีแนวคิดที่ว่า "เราเป็นอย่างไรที่เราเชื่ออย่างที่เราฝัน และอย่างที่เราให้คุณค่า" (We are what we believe, what we dream and what we value)

เขาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนมาก และนำมาจัดแบบแผนรูปแบบการดำเนินชีวิต (Values and Lifestyles) หรือ VALS ออกเป็น 4 กลุ่ม โดยมีรูปแบบการดำเนินชีวิต 9 แบบด้วยกัน

1. กลุ่มที่มีชีวิตอยู่ด้วยความต้องการที่จำกัด (Need - Driven Groups)
  - กลุ่มที่มีชีวิตแบบอยู่แบบอยู่ไปวันต่อวัน แค่อะชีวิตรอด (Survivor lifestyle)
  - กลุ่มที่ดีกว่าการอยู่รอด ต้องการให้มั่นคง คี้นกว่าเดิม (Sustained lifestyle)
2. กลุ่มที่ยึดคนอื่นเป็นศูนย์กลาง (Outer - Directed Groups)
  - กลุ่มที่ต้องการการยอมรับจากคนรอบข้าง , สังคม (Belonger lifestyle)
  - กลุ่มที่ก้าวออกไปให้ได้รับการยอมรับ (Emulator lifestyle)
  - กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ เป็นผู้นำ (Achiever lifestyle)

3. กลุ่มที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Inner – Directed Groups)

- กลุ่มที่แสวงหาความเป็นตัวของตัวเอง ถือเอาตัวเองเป็นหลัก(I – Am – Me lifestyle)
- กลุ่มที่ใช้ชีวิตที่แตกต่างจากคนอื่น เพื่อมุ่งสู่ประสบการณ์ภายในของตน (Experiential lifestyle)
- กลุ่มที่มุ่งไปที่ประเด็นทางสังคม โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตทาง วัตถุ(Societally Conscious lifestyle)

4. กลุ่มที่ผสมผสาน(Combined Outer – and Inner – Directed Group)

- กลุ่มที่ผสมผสานระหว่างการดูคนอื่นและพิจารณาตนเอง เพื่อให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสมลงตัวที่สุด(Integrated lifestyle)

Need - Driven	Outer - Directed
1. Survivor	3. Belonger
2. Sustained	4. Emulator
	5. Achiever
9. Intergrated	6. I – am - Me
	7. Experiential
	8. Societally Conscious
Combined Outer – Inner Directed	Inner – Directed

แผนภูมิที่ 2.1 แบบแผนรูปแบบการดำเนินชีวิต (Values and Lifestyles) หรือ VALS ของ Mitchell

Reimer (1995: 124-135) กล่าวว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต คือ รูปแบบเฉพาะของกิจกรรมในแต่ละวัน ที่แสดงถึงความเป็นตัวของคนนั้นๆ โดยที่รูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลจะเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่มีใครเหมือน คนแต่ละคนจะเลือกทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ซึ่งก็อาจจะมีใครคนอื่นทำในสิ่งเหล่านี้เหมือนกันก็เป็นได้ จึงมีคนจำนวนหนึ่งที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน

รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ Reimer ได้จัดแบ่งไว้นั้น มีพื้นฐานความคิดในกรอบที่ว่า แต่ละบุคคลนั้นมีความสนใจที่แน่นอนในการดำเนินชีวิต และมีการกระทำที่สนองต่อความสนใจนั้นๆ อย่างแน่นอนเป็นประจำ รูปแบบการดำเนินชีวิตนี้ไม่ได้หมายถึง กิจกรรมที่ทำเพื่อจุดประสงค์ต่างๆ เฉพาะเหตุการณ์ เพราะบางครั้งกิจกรรมที่ทำนั้นอาจมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกันในแต่ละครั้ง

รูปแบบการดำเนินชีวิต 5 กลุ่มของ Reimer มีดังนี้

1. Culture Orientation คือ รูปแบบของกิจกรรมแสดงถึงวัฒนธรรม หรือประเพณีนิยมในแต่ละสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมระดับชาวบ้านหรือวัฒนธรรมชั้นสูงก็ตาม

2. Social Orientation คือ รูปแบบที่นอกเหนือจากสิ่งที่เป็นอยู่ทั่วไป เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและควรค่าต่อการที่แต่ละบุคคลจะเข้าไปร่วมทำ เช่น เรื่องการเมือง

3. Entertainment Orientation คือ รูปแบบที่มีลักษณะคล้ายกับ Culture Orientation แต่จะเป็นเรื่องใกล้ตัว และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความพึงพอใจและความบันเทิงของตนเองมากกว่า

4. Home and Family Orientation คือ รูปแบบของกิจกรรมที่มีลักษณะของความใกล้ชิดและเรื่องที่เป็นส่วนตัว

5. Sport and Outdoor Orientation คือ สิ่งที่ทำเพื่อสุขภาพร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยการเล่นในรูปแบบต่างๆ

Reimer ยังได้ทำการศึกษา รูปแบบการดำเนินชีวิตของเยาวชนในประเทศสวีเดน พบว่า เยาวชนในสวีเดนมีรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบ Entertainment Orientation คือ ไปในทางที่เกี่ยวกับความบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ เพราะนอกเหนือจากกิจกรรมที่ทำเป็นประจำอย่างเรื่องการเรียน หรือการทำงานแล้ว ความสนใจในเรื่องความสุข ความบันเทิงก็นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นเรื่องจริงจังสำหรับเยาวชน รูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบบันเทิงนี้เป็นสิ่งที่เหมือนกันในกลุ่มเยาวชนทุกระดับชนชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนรูปแบบอื่นๆ นั้นจะรวมอยู่ในสัดส่วนที่มากน้อยต่างๆ กันไปตามแต่กิจกรรม เช่น การดูโทรทัศน์ เป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง และใน

ขณะเดียวกันอาจจะเป็นกิจกรรมทางด้านครอบครัว ซึ่งเป็นรูปแบบของ Home and Family Orientation ด้วยก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม การวิจัยในครั้งนี้ได้ยึดเอากรอบแนวคิดแบบ AIOS มาเป็นต้นแบบในการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และกำหนดปัจจัยเพื่อศึกษากลุ่มตัวแปรของรูปแบบการดำเนินชีวิต โดยจะใช้ตัวแปรย่อยของPlammer มากำหนดกลุ่มของตัวแปรกิจกรรม, ความสนใจ และความคิดเห็นของกลุ่มเด็กวัยรุ่น แล้วสรุปออกมาเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของเด็กวัยรุ่นต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น

“ วัยรุ่น ” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษ คือ "Adolescence" มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "Adolescere" ซึ่งหมายถึงเจริญเติบโต หรือก้าวไปสู่วุฒิภาวะ

การเจริญเติบโตของวัยรุ่น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ (สุชา จันทน์เอม, 2529)

1. วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) อายุ 13 – 15 ปี ช่วงนี้ร่างกายจะมีการเจริญเติบโตทางเพศอย่างสมบูรณ์ทั้งเพศชายและหญิง
2. วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) อายุ 15 – 18 ปี ในระยะนี้การพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจและความรู้สึกนึกคิดที่มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป
3. วัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) อายุ 18 – 21 ปี ในระยะนี้การพัฒนาการของวัยรุ่นเริ่มเข้าสู่วุฒิภาวะอย่างสมบูรณ์แบบ จึงมักมีการพัฒนาด้านจิตใจมากกว่าร่างกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด และปรัชญาชีวิต

นอกจากการเจริญเติบโตที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงอายุแล้วนั้น พัฒนาการในด้านต่างๆของวัยรุ่น สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงทางขนาด (Change in Size) ในน้ำหนัก ส่วนสูง และการทำงานในฮอร์โมน

2. พัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจ มีการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์อย่างรวดเร็วและรุนแรง จนเรียกว่าวัย “พายุแคม” คือมีความรู้สึกรุนแรง เปิดเผยตรงไปตรงมา มีความเชื่อมั่นในตนเอง ต้องการความเป็นอิสระ ไม่ชอบกฎเกณฑ์และการบังคับ เริ่มมีความรู้สึกทางเพศ สนใจเพศตรงข้าม และการคบหาสมาคมกับคนอื่น ๆ

3. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ใช้หลักการคิดเป็นระบบ (Formal operation) คิดเป็นเหตุเป็นผล คิดเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific thinking) คิดวิเคราะห์ (Analyzation) วิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน (Systematic thinking) และมีจินตนาการสูง

4. พัฒนาการด้านสังคม เริ่มคบหาเพื่อนฝูง และได้รับอิทธิพลจากเพื่อนอย่างมาก บางคนอาจชอบเรียกร้องความสนใจด้วยการมีพฤติกรรม การแต่งกาย กริยาวาจา ภาษาแปลกๆ รวมทั้งมีความคิดเห็นคล้อยตามกับกลุ่มเพื่อน

เนื่องจากเป็นวัยที่มีการพัฒนาที่หลากหลาย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้คนในวัยนี้มีความสนใจในเรื่องต่างๆ มากมาย สามารถจัดกลุ่มของความสนใจได้ คือ (Hurlock : 1974 อ้างถึงใน กัทธิดา พันธุมเสน, 2536: 25-27)

1 ความสนใจทางสังคม(Social Interest) โดยเด็กวัยนี้มีความสนใจในกิจกรรมทางสังคมทั้งเป็นกลุ่มใหญ่และในกลุ่มเพื่อนสนิท เพศหญิงจะมีความสนใจในงานเลี้ยงมากกว่าชาย ทั้งนี้เพราะการเข้าสู่วัยรุ่นของผู้หญิงจะเร็วกว่าผู้ชายประมาณ 1-2 ปี ในส่วนของเรื่องที่เป็นประเด็นในการสนทนานั้น ผู้หญิงจะสนใจพูดคุยกันในเรื่อง การมีนัดกับเพศตรงข้าม เรื่องคลอกขบขัน หนังสือ ภาพยนตร์ คนตรี กีฬา และเรื่องของครู อาจารย์ในโรงเรียน ส่วนผู้ชายมักพูดคุยกันในเรื่องกีฬา ภาพยนตร์ การมีนัดกับเพศตรงข้าม และการเมือง

2 ความสนใจต่อตนเองในเรื่องต่างๆ (Personal Interests) ดังนี้

2.1 ความสนใจในการแต่งกาย วัยรุ่นมักเอาใจใส่ต่อเสื้อผ้า และเครื่องแต่งกายพิถีพิถันเรื่องทรงผม ชอบติดตามดูแฟชั่นการแต่งกายอยู่เสมอ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆ และเป็นที่ดึงดูดใจต่อเพศตรงข้าม โดยเฉพาะผู้หญิง

2.2 ความสนใจในเรื่องสุขภาพ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงในร่างกายซึ่งกำลังเจริญเติบโต วัยรุ่นจึงต้องเอาใจใส่ในเรื่องรูปร่าง สัดส่วน และระมัดระวังเกี่ยวกับการกิน การนอน

2.3 ความสนใจในเรื่องเพศ วัยรุ่นมักสนใจในเพศตรงข้าม พยายามปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนต่างเพศ

2.4 ความสนใจแสวงหาความเป็นอิสระ วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการมีอิสระในการคบเพื่อน ไม่ว่าจะเป็นเพศเดียวกัน หรือเพื่อนต่างเพศ

2.5 ความสนใจในอาชีพ วัยรุ่นจะเริ่มวางแผนอนาคตของคนเกี่ยวกับอาชีพ ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับชั้นของสังคม และเพศ

2.6 ความสนใจในการเรียน วัยรุ่นเป็นจำนวนมากไม่พอใจในสภาพทั่วไปของ โรงเรียน เช่น การบ้าน กฎระเบียบของโรงเรียนที่เข้มงวด ชอบจับผิดครู-อาจารย์อยู่ตลอดเวลา แต่ก็มีวัยรุ่นบางส่วนที่มีความพอใจและภาคภูมิใจกับโรงเรียนของตน

2.7 ความสนใจในศาสนา วัยรุ่นที่ให้ความสนใจในเรื่องศาสนามีน้อยมาก เนื่องจากโอกาสการไปวัดมีน้อย ฟังเทศน์ไม่เข้าใจทำให้เบื่อหน่าย

3. ความสนใจในการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Interests) เนื่องจากอยู่ในวัยเรียน ทำให้ต้องได้รับความกดดันจากการเรียน รวมถึงการทำงานในบ้าน และการร่วมกิจกรรมต่างๆ จึงมีความต้องการการพักผ่อนหย่อนใจด้วยกิจกรรมที่สนใจและชอบมากที่สุด ดังนี้ คือ

3.1 ความสนใจในเกมส์และกีฬา วัยรุ่นจะสนใจในการเล่นกีฬาต่างๆ เช่น วอลเลย์บอล ฟุตบอล บาสเกตบอล เป็นต้น

3.2 ความสนใจในการอ่านหนังสือ ส่วนใหญ่ชอบอ่านหนังสือประเภทตลก ขบขัน แต่ยังมีวัยรุ่นที่ผู้หญิงจะชอบอ่านประเภทรักโรแมนติค และอ่านนิยายมากกว่า ตำราเรียน ส่วนผู้ชายชอบประเภทตื่นเต้น หรือกีฬา

3.3 ความสนใจในการดูภาพยนตร์ วัยรุ่นชอบไปดูภาพยนตร์กับเพื่อน อาจเป็นเพศเดียวกันหรือเพื่อต่างเพศ ลักษณะของคาราภาพยนตร์มีอิทธิพลต่อ วัยรุ่นมาก หากประทับใจบุคลิกภาพของคาราคคนใดจะชื่นชมและเกิดการเลียนแบบ

3.4 ความสนใจในการเปิดรับโทรทัศน์และวิทยุ ซึ่งทั้ง 2 สื่อเป็นที่นิยมของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก วัยรุ่นจะใช้เวลาประมาณ 1-5 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้น ในการหาความสำราญหรือพักผ่อนอยู่กับบ้าน เขาสามารถเปิดวิทยุฟังในขณะที่ทำการบ้าน หรือ นั่งดูโทรทัศน์เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน

ในการศึกษา “รูปแบบการดำเนินชีวิตของเด็กวัยรุ่นกับการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน” สามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่นมาใช้เพื่อกำหนดช่วงอายุของกลุ่มประชากรที่จะศึกษา, กลุ่มตัวแปรของกิจกรรมต่างๆที่เขามีส่วนร่วม เรื่องต่างๆที่เด็กวัยรุ่นมีความสนใจ ซึ่งมีผลต่อการจัดกลุ่มของรูปแบบการดำเนินชีวิต

3. แนวคิดและทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratification Theory)

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ เป็นทฤษฎีที่ตั้งคำถามหรือเปลี่ยนมุมมองในการศึกษาจาก สื่อทำอะไรกับเรา เปลี่ยนมาเป็น เราทำอะไรกับสื่อ (Ask not what media do to people, but ask what people do with media) โดยอยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีเชิงหน้าที่ (Functional perspective) แต่เน้นการศึกษาไปที่ปัจเจกบุคคลเป็นหลัก

การศึกษาเกี่ยวกับสื่อสารมวลชนโดยทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ เริ่มต้นเป็นครั้งแรกเมื่อเซอร์ฮ็อค (Herzog, 1944) ศึกษาเกี่ยวกับความพอใจที่แม่บ้านได้รับจากการฟังรายการละครวิทยุภาคกลางวัน ในขณะที่เดียวกันการศึกษาผลกระทบของสื่อต่อผู้รับสารก็เริ่มสอดเข้าว่า สื่อมวลชนไม่ได้มีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากดังที่นักวิชาการในยุคเริ่มแรกเคยตั้งสมมติฐานไว้ ตัวอย่างเช่น Lazarsfeld และ Stanton (1949) พบว่า ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 1948 นั้น การหาเสียงไม่ได้ทำให้ผู้ลงคะแนนเสียงเปลี่ยนใจในการเลือกผู้สมัครเลย เพียงแต่เป็นการช่วยให้ผู้ลงคะแนนเสียงมั่นใจในการเลือกแต่เดิมของตนมากขึ้นเท่านั้น (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534: 85)

การค้นพบในครั้งนี้ จึงเป็นแนวทางให้นักนิเทศศาสตร์มองเห็นว่า (Katz, Blumer and Gurevitch. 1974)

1. ผู้รับสารมีลักษณะกระตือรือร้น (Active) และใช้สื่ออย่างมีเป้าหมาย มีความตั้งใจ ในการแสวงหาข่าวสารข้อมูล มิได้ใช้สื่อตามที่ผู้ส่งสารกำหนดมา
2. เป็นแนวคิดที่ริเริ่มในการ โขงความต้องการและความพึงพอใจของผู้รับสารกับการเลือกใช้สื่อ
3. สื่อมวลชน เป็นเพียงทางเลือกหนึ่ง จึงต้องต่อสู้กับแหล่งข่าวสารอื่นๆ เพื่อที่จะตอบสนองความพอใจของผู้รับสาร
4. ผู้รับสารรู้ถึงความต้องการของตนเองในการใช้สื่อ, ความสนใจ และแรงกระตุ้นที่จะผลักดันให้ใช้สื่อเหล่านั้น
5. ผู้รับสารจะเป็นผู้ตัดสินใจโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเองเป็นหลัก

Katz, E., M. Gurevitch, and H. Hass. (1973) ได้สร้างมาตรวัดของความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมมนุษย์จากข้อมูลที่เก็บจากผู้ใช้อีทีวีในประเทศอิสราเอล และงานวิจัยชิ้นนี้ก็เป็นต้นแบบของการวิจัยต่อมา ซึ่งเครื่องมือวัดลักษณะการใช้สื่อนั้นประกอบด้วยการนำองค์ประกอบ 3 ส่วนมาจัดเป็นแบบแผนที่เรียกว่า **“Classification of Media – Related Needs”** ประกอบด้วย

1. Mode คือ ลักษณะของความต้องการ ประกอบด้วย
  - 1.1 ต้องการเพิ่มมากขึ้น (จากที่มีอยู่แล้ว)
  - 1.2 ต้องการให้น้อยลง (จากที่มีอยู่แล้ว)
  - 1.3 ต้องการให้ได้มา (ยังไม่มีเลย)
2. Connection คือ จุดประสงค์ของการใช้สื่อ ประกอบด้วย
  - 2.1 รับรู้ข่าวสารความรู้
  - 2.2 เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์ (ความตื่นเต้น ความสนุกสนาน)
  - 2.3 เพื่อความมั่นใจ ความเชื่อถือ ความมั่นคงของสถานภาพ
  - 2.4 เพื่อสร้างหรือธำรงรักษาความสัมพันธ์

3. Referent คือ บุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์โยงการติดต่อไปถึงในระดับต่างๆ โดยเริ่มจากระดับใกล้ตัวจนห่างออกไปเรื่อยๆ ดังนี้

- 3.1 ตนเอง
- 3.2 ครอบครัว
- 3.3 เพื่อนฝูง
- 3.4 ขบวนการประเพณี ธรรมเนียม สังคม
- 3.5 โลกกว้าง
- 3.6 สิ่งอื่นๆที่อยู่เหนือระดับการรับรู้ทางกายภาพ เช่น อำนาจเหนือธรรมชาติ

จากองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ แดทซ์และคละก็ ได้ได้สร้างข้อความที่แสดงความต้องการของผู้ใช้สื่อ 35 ข้อความ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความต้องการของผู้รับสารซึ่งสามารถใช้สื่อเพื่อตอบสนองความพึงพอใจ (Gratification)

ตัวอย่าง การสร้างข้อความแสดงความต้องการ

- (1.1)x(2.4)x(3.2) หมายถึง ความต้องการที่จะใช้เวลาอยู่กับครอบครัวของตน
- (1.2)x(2.4)x(3.1) หมายถึง ความต้องการหนีห่างจากสภาพความเป็นจริงในโลก

นอกจากนี้ แดทซ์และคละก็ได้้นำข้อความ 35 ข้อมาจัดกลุ่มตามลักษณะความต้องการ คือ

1. *Cognitive Need* คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อจะได้รับข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจในตัวบุคคล เหตุการณ์ หรือสิ่งต่างๆ
2. *Affective Need* คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อจะได้รับ ความพึงพอใจ หรือได้รับประสบการณ์ทางอารมณ์ รวมทั้งในเรื่องของความสวยงามหรือศิลปะต่างๆ
3. *Integrative Need* คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อจะได้รับ ความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพอันเป็นที่ยอมรับ
4. *Escape Need* คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อหลีกเลี่ยงจากสภาพความเป็นจริงชั่วขณะ

นอกจากนี้ ศิริชัย ศิริกาเย และ กาญจนา แก้วเทพ (2531: 110 - 112) ได้ศึกษาชุดตัวแปรของความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อสารมวลชนที่McQuail และคณะสร้างไว้และปรับปรุงขึ้นใหม่ เพื่อความสอดคล้องกับการใช้สื่อมวลชนโดยผู้รับสาร ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ

1.1 เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและของโลก

1.2 เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในทางปฏิบัติ หรือความคิดเห็น และการตัดสินใจ

1.3 สนองต่อความอยากรู้อยากเห็น และสนองต่อความสนใจ

1.4 ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตัวเอง

1.5 สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน

2. ความต้องการการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล

2.1 ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล

2.2 ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม

2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่นๆ (ในสื่อมวลชน)

2.4 มองทะลุลึกเข้าไปภายในตัวเอง

3. ความต้องการเพื่อการรวมตัว และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

3.1 มองทะลุเข้าไปในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น

3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ

3.3 นำไปใช้ในการสนทนา และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

3.4 ใช้แทนเพื่อน

3.5 ช่วยในการดำเนินตามบาททางสังคม

3.6 สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อนและสังคม

4. ความต้องการความบันเทิง

4.1 การหลีกเลี่ยง หรือหลีกเลี่ยงจากปัญหาต่างๆ

4.2 การผ่อนคลาย

4.3 ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ และได้รับความสนุกสนานทางสุนทรียะ

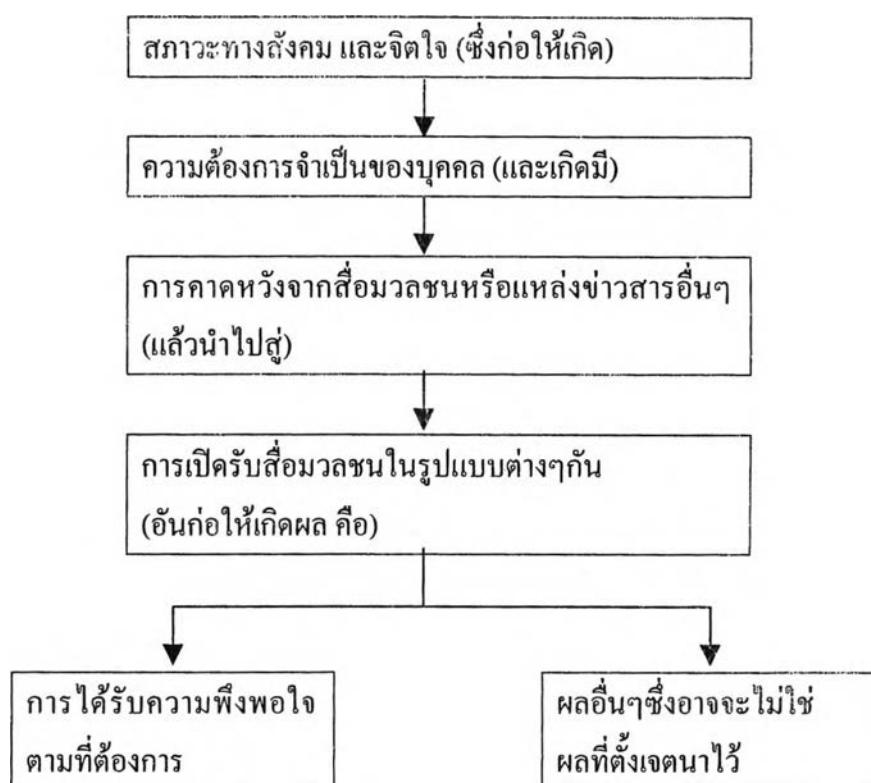
4.4 ได้มีอะไรทำเพื่อใช้เวลาให้หมดไป

4.5 ปลดปล่อยอารมณ์

4.6 เป็นการกระตุ้นทางเพศ

แคทซ์และคณะ(1974) ได้อธิบายแบบแผนของการศึกษาทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ ไว้ดังนี้ คือ

“การศึกษาการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ” คือ การศึกษาผู้รับสารเกี่ยวกับ (1) สภาวะทางสังคม และจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิด (2) ความต้องการจำเป็นของบุคคล และเกิดมี (3) การคาดหวังจากสื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่นๆ แล้วนำไปสู่ (4) การเปิดรับสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆกัน อันก่อให้เกิดผล คือ (5) การได้รับความพึงพอใจตามที่ต้องการ และ ผลอื่นๆซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลที่ตั้งเจตนาไว้ก็ได้ (ดังแผนภูมิที่ 2.2)

แผนภูมิที่ 2.2 แบบจำลององค์ประกอบของการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ

จากแบบจำลองดังกล่าว A. A. Burger (1991, 86 – 91) ได้รวบรวมการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการใช้สื่อโทรทัศน์ไว้ ดังนี้คือ

1. เพื่อความสนุกสนาน เนื่องจากคนทุกคนต้องการความบันเทิง ไร้หาเสียงหัวเราะ และความสุขใส่ตัวเอง สื่อจึงเป็นแหล่งของความเพลิดเพลินใจในทางสร้างสรรค์
2. เพื่อคู่ตัวแทนของผู้มีอำนาจในการมีอำนาจเพิ่มขึ้นหรือลดลง ในสังคมอเมริกันสื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมในการลดคุณค่าหรืออำนาจของผู้ที่มีอำนาจในสังคม โดยเฉพาะผู้มีอำนาจที่คนในสังคมไม่ชอบ เช่น นักการเมือง ทหาร อาจารย์ จิตแพทย์ ฯลฯ ขณะเดียวกันสื่อได้ตอบสนองความต้องการของผู้ชมในการเพิ่มคุณค่า หรืออำนาจของคนบางกลุ่ม เช่น นักบวช ศัลยแพทย์ และนักสืบ ดังนั้น สื่อจึงแสดงบทบาทที่สำคัญในการสอนเราว่า เราควรจะปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจและเกี่ยวข้องกับตัวแทนของอำนาจอย่างไร
3. เพื่อหาประสบการณ์ด้านความสวยงาม เช่น ดนตรี งานศิลปะ และคนที่มีเสน่ห์ โดยเฉพาะผู้หญิงสาวสวย
4. เพื่อแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโดยผ่านสื่อ เนื่องจากสื่อทำหน้าที่ให้กรอบอ้างอิงทางวัฒนธรรมแก่ผู้ชม เป็นหัวข้อสนทนาที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้ชมสัมพันธ์กับผู้อื่น
5. เพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นและแจ้งข้อมูลข่าวสาร เป็นการตอบสนองความต้องการในการรับรู้ข่าวสารว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น ความพึงพอใจในการแสวงหาข่าวสารอาจกระทำโดยความอยากรู้อยากเห็นที่กระตือรือร้น หรือเป็นธรรมชาติ
6. เพื่อตอบคำถามหลักคำสอนทางศาสนาและความเชื่อ
7. เพื่อผ่อนคลายอารมณ์และการเบี่ยงเบน สื่อช่วยให้ผู้ชมหลีกเลี่ยงจากความเสียใจ ความวิตกกังวล และช่วยฆ่าเวลาเมื่อเกิดความเบื่อหน่าย จากการศึกษาการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ พบว่า การใช้สื่อเพื่อฆ่าเวลาดูเหมือนว่าผู้ชมไม่ได้ทำอะไรเลย แต่ที่จริงแล้วมีหลายสิ่งกำลังเกิดขึ้น

8. เพื่อให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับความจริงในสังคม ช่วยให้ผู้ชมได้เตรียมตัวเตรียมใจเมื่อต้องประสบเหตุที่คล้ายคลึงกัน
9. เพื่อปลดปล่อยอารมณ์ โดยไม่มีกฎเกณฑ์ทางสังคมมาควบคุม เช่น ความรัก ความเกลียด ความน่ากลัว ความชยะแขง ฯลฯ สื่อช่วยให้ผู้ชมมีประสบการณ์ทางอำนาจโดยไม่ต้องเสียวใจกับผลที่เกิดขึ้น
10. เพื่อหาแบบอย่างในการเลียนแบบ แบบอย่างที่ปรากฏในสื่อช่วยให้ผู้ชมสามารถบ่งบอกตัวเอง และสอนให้ผู้ชมสามารถต่อสู้กับสถานการณ์นั้นๆ และเข้าใจลักษณะทางสังคมของตน
11. เพื่อหาเอกลักษณ์ให้กับตนเองจากวีรบุรุษ และผู้ร้ายที่เราติดตามในสื่อ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้ชมสร้างบุคลิกลักษณะให้กับตน
12. เพื่อหาข้อมูลข่าวสารความเป็นไปของโลก
13. เพื่อยืนยันความเชื่อในเรื่องความถูกต้อง และความยุติธรรม
14. เพื่อหาความเชื่อแบบความรักโรแมนติก
15. เพื่อหาความเชื่อมั่นเกี่ยวกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น ความน่ากลัว เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ และสิ่งที่มีพลังอำนาจลึกลับ
16. เพื่อดูผู้อื่นทำความผิด เนื่องจากมนุษย์ทุกคนย่อมสามารถทำความผิดได้ ดังนั้น เมื่อผู้ชมเห็นผู้อื่นทำความผิดเช่นเดียวกับหรือเหมือนกับที่ตนทำ ผู้ชมจะรู้สึกผิดน้อยลง เพราะสรุปได้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่จะทำผิดได้ หรืออีกด้านหนึ่งผู้ชมอาจรู้สึกเหนือกว่า เพราะตนไม่เียงพอที่จะทำความผิดเช่นนั้น รวมทั้งผู้ชมยังสามารถเรียนรู้จากการดูผู้อื่นทำความผิดและหลีกเลี่ยงที่จะทำความผิดเช่นเดียวกันนั้น

17. เพื่อดูกฎระเบียบข้อบังคับของโลก เพื่อตอกย้ำความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งมีเหตุผลที่ทำให้เป็นไป สื่อช่วยให้เราเข้าใจกฎระเบียบของโลก เช่น กฎธรรมชาติ จิตวิทยาของคน แรงจูงใจ และปรากฏการณ์ทางสังคม

18. เพื่อมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์หรือมีความรู้สึกร่วมในเหตุการณ์สำคัญ เพื่อนำเรื่องราวที่ได้รับไปพูดคุยกับผู้อื่น

19. เพื่อระบายอารมณ์ความเครียด สื่อช่วยผ่อนคลายอารมณ์โกรธ ความกังวล ความเป็นศัตรู หรืออารมณ์ที่ไม่ดีต่างๆ

20. เพื่อปลดปล่อยอารมณ์ทางเพศ เนื่องจากเรื่องราวทางเพศเป็นองค์ประกอบหลักของสื่อ ประสบการณ์ทางเพศของผู้ชมมักเกิดจากความรู้สึกร่วมที่มากับสื่อ ไม่ว่าจะความรู้สึกร่วมที่ให้ความผ่อนคลาย หรือก่อให้เกิดความกังวล และความรู้สึกทางลบ (เช่น การมองผู้หญิงสาวสวยในสื่อ เนื่องจากภรรยาหรือแฟนของตนไม่ใช่สาวสวย) สื่อจึงช่วยตอบสนองความคิดเพื่อฝันของผู้ชม

21. เพื่อสำรวจข้อห้ามทางสังคม สื่ออนุญาตให้ผู้ชมสำรวจสิ่งที่เป็นข้อห้าม “จากระยะห่าง” ผู้ชมสามารถได้รับประโยชน์ 2 ด้าน คือ ผู้ชมสามารถสำรวจเรื่องราวและได้รับความตื่นเต้นกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น และผู้ชมได้รับความรู้สึกพอใจทางศีลธรรมโดยการลงโทษการกระทำผิดข้อห้ามทางสังคมนั้น

22. เพื่อให้มีประสบการณ์ต่อสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว

23. เพื่อตอกย้ำคุณค่าทางศีลธรรม จิตใจ และวัฒนธรรมของสังคม คุณค่าเหล่านี้เป็นความเชื่อซึ่งเราได้รับการสั่งสอนมาจากครอบครัวและสังคม ว่าอะไรเป็นความดี ความชั่ว อะไรเป็นสิ่งที่สามารถทำได้และทำไม่ได้ อะไรคือความยุติธรรมและไม่ยุติธรรม สิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กับการกระทำและการดำเนินชีวิตของคนเรา คุณค่าเหล่านี้มักถูกนำมาอ้างเป็นพื้นฐานในชีวิตและสังคม สื่อมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนคุณค่าดังกล่าว

24. เพื่อดูพฤติกรรมของผู้ร้าย โดยทั่วไปบทบาทของผู้ร้ายมักน่าสนใจกว่าพระเอกและนางเอก (หรือบางครั้งเราอาจเห็น “พระเอกที่ร้าย” และ “ผู้ร้ายที่ดี”) ผู้ร้ายสามารถทำทุกสิ่ง

ทุกอย่างและสามารถเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ชมชอบดูสิ่งที่น่ากลัวที่คนร้ายทำ ขณะเดียวกันผู้ชมก็ชอบที่จะเห็นคนร้ายถูกลงโทษ ซึ่งเป็นการตอบสนองความพึงพอใจของคนดู 2 ประการพร้อมๆ กัน

Jame Lull (1982) ได้ประมวลการใช้ประโยชน์จากสื่อในทางสังคมไว้ (Social Uses of Media) ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของสื่อที่เลือกใช้ ดังนี้

1. ด้านการจัดวางโครงสร้างในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันเราเริ่มต้นชีวิตด้วยการเปิดฟังวิทยุ ตั้งแต่ตื่นนอน อ่านหนังสือพิมพ์ในระหว่างอาหารเช้า ดูข่าวโทรทัศน์ในระหว่างอาหารเย็น และดูโทรทัศน์ก่อนเข้านอน สื่อมวลชนแต่ละชนิดช่วงวางตารางชีวิตประจำวันของเราให้เป็นไปอย่างปกติ
2. ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง เรื่องราวจากสื่อมวลชนจะเป็นวัตถุดิบสำหรับการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนฝูง เพื่อรักษามิตรภาพความสัมพันธ์เอาไว้ ดังที่ปรากฏว่า ผู้ชายหลายคนต้องดูละครโทรทัศน์เพื่อสามารถเข้าร่วมวงสนทนากับเพื่อนร่วมงานหญิงได้
3. เพื่อเพิ่มการติดต่อหรือเพื่อหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์ ตัวอย่างเช่น การใช้สื่อโทรทัศน์ภายในครอบครัว โอกาสของการดูโทรทัศน์ร่วมกันของสมาชิกภายในครอบครัวจะเป็นการเพิ่มบรรยากาศของการกระชับความสัมพันธ์ของครอบครัว แต่ในบางเงื่อนไขหากสมาชิกแต่ละคนมีเครื่องรับโทรทัศน์ในห้องนอนของตัวเอง บรรดาลูกสาวลูกชายวัยรุ่นก็อาจใช้โอกาสดูโทรทัศน์ตามลำพังในห้องนอน เพื่อหลีกเลี่ยงการพบปะพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่
4. เพื่อการเรียนรู้ทางสังคม โดยสามารถรักษาระยะห่าง และผู้เรียนมีความปลอดภัย ตัวอย่างเช่น ผู้ชมที่ในชีวิตจริงต้องประสบกับปัญหาโรคสามเส้า สามารถจะหาคู่มือเรียนจากตัวเอกในละครโทรทัศน์ได้ว่า ถ้าเลือกทางออกแบบต่างๆกันจะได้ผลอย่างไรบ้าง ผู้ชมที่มีชีวิตปกติธรรมดาสามัญมีโอกาสจะได้เรียนรู้รายละเอียดของประเด็นที่อ่อนไหวทางสังคม เช่น วิธีการใช้ยาเสพติด
5. เพื่อเพิ่มสมรรถภาพในการควบคุมสถานการณ์ เช่น การได้รู้ข่าวสารก่อนผู้อื่น ทำให้สามารถเตรียมรับสถานการณ์ได้ดี

จากแนวคิดและทฤษฎีข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดชุดตัวแปรที่จะใช้ในการศึกษา“รูปแบบการดำเนินชีวิตของเด็กวัยรุ่นกับการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน” ได้เป็น 5 ประเภท คือ

1. ความต้องการข้อมูลข่าวสาร

- 1.1 เพื่อติดตามข่าวสาร
- 1.2 เพื่อทบทวนความรู้
- 1.3 เพื่อทราบสถานการณ์ความเป็นไปในสังคม
- 1.4 เพื่อทันต่อเหตุการณ์
- 1.5 เพื่อรู้ข้อมูลข่าวสาร
- 1.6 เพื่อรู้ความเปลี่ยนแปลงของโลก
- 1.7 เพื่อหาข้อมูลข่าวสาร
- 1.8 เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม

2. ความต้องการการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

- 2.1 เพื่อได้อยู่กับเพื่อนๆ
- 2.2 เพื่อเอาไปพูดคุยกับเพื่อนๆ

3. ความต้องการความบันเทิง

- 3.1 เพื่อความสนุกสนานบันเทิง
- 3.2 เพื่อผ่อนคลายความเครียด
- 3.3 เพื่อเป็นเพื่อน คลายเหงา

4. ความต้องการในการใช้เวลาว่าง

- 4.1 เพื่อฆ่าเวลา

5. ความต้องการในการสร้างเอกลักษณ์ให้กับตนเอง

- 5.1 เพื่อความทันสมัย
- 5.2 เพื่อรูปแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิต

ณัฐวุฒิ ศรีศักดิ์บุญ (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินชีวิต พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ และพฤติกรรมการบริโภคสินค้าของกลุ่มเจนเนอเรชั่นวายในกรุงเทพมหานคร พบว่า

- รูปแบบการดำเนินชีวิตของเจนเนอเรชั่นวายในกรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม คือ กลุ่มรักสวยรักงาม, กลุ่มนักเที่ยว, กลุ่มเด็กเก๋เรียน, กลุ่มเอาแต่ตนเอง, กลุ่มนักฝัน และ กลุ่มรักบ้าน

- ความสัมพันธ์ของรูปแบบการดำเนินชีวิตของเจนเนอเรชั่นวายกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ พบว่า กลุ่มรักบ้านจะเปิดรับสื่อโทรทัศน์เป็นหลัก, กลุ่มรักสวยรักงามจะชอบฟังวิทยุ, อ่านนิตยสารกลุ่มเด็กเรียนชอบอ่านหนังสือพิมพ์, กลุ่มเด็กเที่ยวและกลุ่มเอาแต่ตนเองจะชอบดูภาพยนตร์ ส่วนกลุ่มนักฝันจะไม่ค่อยให้ความสนใจในการเปิดรับสื่อ

- เจเนอเรชั่นวายในกรุงเทพมหานคร มีลักษณะของรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เหมือนกับเจนเนอเรชั่นวายในอเมริกา คือ เปิดรับสื่อมาก ชอบเล่นกีฬา ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและพิษภัยของยาเสพติด สนใจการแต่งกาย ลักษณะที่แตกต่าง คือ เจเนอเรชั่นวายในกรุงเทพมหานครให้ความสนใจกับครอบครัว และไม่ค่อยให้ความสนใจและไม่นิยมใช้สินค้าที่มีเทคโนโลยีขั้นสูง ในขณะที่เจนเนอเรชั่นวายในสังคมอเมริกามีลักษณะที่ตรงกันข้าม

- ลักษณะเจนเนอเรชั่นวายในกรุงเทพมหานครที่ตรงตามนิยามของนักการตลาดในเมืองไทย คือ ตามแฟชั่น ใช้เสื้อผ้าจากต่างประเทศ ต้องการสิทธิ เสรีภาพ และการยอมรับจากสังคม ลักษณะที่ไม่ตรงนิยาม คือ ไม่ค่อยสนใจและไม่นิยมใช้สินค้าที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มากนัก

รุ่งฤดี ห่อนาค (2541) ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินชีวิต การเปิดรับเพลงกับความพึงพอใจที่มีต่อเพลงไทยสากลของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า

- ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของเยาวชนที่มีเพศ, อายุ, การศึกษา, รายได้ส่วนตัวต่อเดือน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญกับรูปแบบการดำเนินชีวิต

- รูปแบบการดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการเปิดรับเพลงไทยสากลและความพึงพอใจ

- การเปิดรับเพลงไทยสากลจากโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ และการแสดงสด(คอนเสิร์ต) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจที่มีต่อเพลงสากล

- การเปิดรับเพลงไทยสากลจากวิทยุ เทปคาสเซ็ท และคอมแพ็คดิสก์ มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความพึงพอใจที่มีต่อเพลงสากล

ขวัญใจ เกียรติศักดิ์สาคร (2541) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

- รูปแบบการดำเนินชีวิตของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 7 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีแนวคิดอนุรักษ์ กลุ่มชอบทำกิจกรรมสังคม กลุ่มไม่ใส่ใจในสิ่งแวดล้อม กลุ่มเด็กบ้าน กลุ่มมีอุดมการณ์ กลุ่มรักตัวเอง และกลุ่มบันเทิงเฮฮา และเยาวชนส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มบันเทิงเฮฮาที่ประกอบด้วยกลุ่มที่ชอบทำกิจกรรมบันเทิงและสื่อเป็นหลัก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2528) ศึกษาวิจัยเรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ความต้องการและการใช้ประโยชน์จากรายการโทรทัศน์ของผู้ชม เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์จากเหตุการณ์ในชีวิต และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างจิตวิทยา ความเคยชินในการชมรายการโทรทัศน์ และความพึงพอใจของผู้ชมรายการโทรทัศน์ พบว่า

- เหตุการณ์ในชีวิตทั้งหมดที่เพิ่งเกิดขึ้น เป็นผลให้ความต้องการสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป และการเปลี่ยนแปลงความต้องการเช่นว่านี้ ยังเป็นผลให้การชมรายการโทรทัศน์ของเขาเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย นั่นคือ เป็นการช่วยอธิบายให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้สื่อโทรทัศน์

ภัทธิดา พันธุมเสน (2536) ศึกษา การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมวลชนของนักเรียนโรงเรียนสตรีรัตนทบุรี ปีการศึกษา 2535 พบว่า

- นักเรียนโรงเรียนสตรีรัตนทบุรีที่มีการเปิดรับสื่อในปริมาณที่สูง มีการเปิดรับสื่อมวลชนจำนวน 10 สื่อ จัดลำดับการเปิดรับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือการ์ตูน เทปเพลง นิตยสาร นวนิยาย เกมส์ หนังสือพิมพ์ วีดีโอเทป และภาพยนตร์

- การเปิดรับสื่อมวลชนของนักเรียนได้สนองตอบความจำเป็น 4 ประการโดยสนองความต้องการทางด้านอารมณ์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ ความต้องการสร้างความมั่นใจ และสถานภาพของนักเรียน อันดับที่สาม ได้แก่ ความต้องการข่าวสาร ความรู้ แลความต้องการหลีกเลี่ยงจากสภาพความเป็นจริงเป็นอันดับสุดท้าย

ณัฐพร พานิช (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักร้อง กรณีศึกษานักเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า

- เยาวชนที่มีเพศต่างกัน มีการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักร้องทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และการชมคอนเสิร์ตต่างกัน
- เยาวชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักร้องทางวิทยุ และหนังสือพิมพ์ ต่างกัน ส่วนการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักร้องทางโทรทัศน์และการชมคอนเสิร์ตไม่ต่างกัน
- เยาวชนที่มีรายได้ของครอบครัวต่างกัน มีการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักร้องทางหนังสือพิมพ์ต่างกัน ส่วนการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักร้องทางโทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร และการชมคอนเสิร์ตไม่ต่างกัน

Ronald J. Compesi (1989) ศึกษาวิจัยเรื่อง ผู้ชมรายการโทรทัศน์ภาคกลางวัน โดยวิธีการจัดกลุ่มของความพึงพอใจที่ได้รับเป็น 7 กลุ่มใหญ่ คือ ผู้ชมที่ชมเพื่อ

1. ได้รับความบันเทิง
2. ชมเพราะเป็นนิสัย เป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งในชีวิต
3. ดูเพราะอยู่ในช่วงเวลาที่สะดวกที่จะดู
4. ดูเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางสังคมในการติดต่อกับคนอื่น รวมทั้งดูกับเพื่อน และการนำไปพูดคุยกับเพื่อน
5. ดูเพื่อนเป็นการพักผ่อนหรือหลีกเลี่ยงปัญหา หรือเพื่อลดความตึงเครียด
6. เพื่อหลีกเลี่ยงความเบื่อหน่าย ดูเพราะเบื่อหรือไม่มีอะไรทำ หรือไม่มีรายการที่น่าสนใจจะดูในเวลาเดียวกัน
7. ดูเพื่อสำรวจความเป็นจริงหรือเพื่อหาคำแนะนำ เพื่อช่วยแก้ปัญหาในชีวิตของคนดู หรือเป็นแหล่งอ้างอิงที่เป็นบุคคล ช่วยให้ผู้ใช้ดูเข้าใจชีวิตตนเอง

Jame Lull (1985) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้สื่อของเยาวชน พบว่า ในช่วงของการผ่านเข้าสู่วัยรุ่น เด็กหนุ่มสาวจำนวนมากเริ่มรู้สึกว่า สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่พวกเขาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อยู่นั้นเป็นสิ่งที่ซ้ำซากจำเจและเต็มไปด้วยการคาดหวังที่ไร้เหตุผล เด็กวัยรุ่นมีความต้องการที่จะได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่ต่างไปจากวิถีชีวิตแบบเดิม พวกเขาต้องการค้นหาจุดยืนและสร้างโลกส่วนตัวของตน เด็กวัยรุ่นจะติดต่อกับสื่อสารกับพ่อแม่ น้อยลง ในขณะที่ความสัมพันธ์กับเพื่อนจะเพิ่มขึ้น รวมถึงการใช้เวลานอกบ้านก็จะมากขึ้นด้วย บทบาทการสังคมประกิด

ของครอบครัวจะลดน้อยลงกว่าวัยเด็ก เด็กวัยรุ่นต้องการความเป็นอิสระจากครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงกิจวัตรที่เคยทำ โดยเฉพาะกิจวัตรที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว การชมโทรทัศน์ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่นำคนในครอบครัวมาอยู่ร่วมกันก็จะไม่ใช่สิ่งที่น่าสนใจอีกต่อไป แต่เด็กจะหันไปหาสิ่งอื่นที่น่าสนใจกว่า เช่นกลุ่มเพื่อน หรือ สื่ออื่นๆได้แก่ วิทยุ ภาพยนตร์ รวมถึงสื่อเกี่ยวกับดนตรีหรือเพลงต่างๆ นอกจากนั้นแทนที่เด็กจะใช้เวลาในการชมโทรทัศน์กับพ่อแม่ก็จะชมกับพี่น้องหรือชมเพียงคนเดียว